

TÜRÜK

2019, Yıl/Year: 7, Sayı/Issue:19, ISSN: 2147-8872

TÜRÜK Uluslararası Dil, Edebiyat ve Halkbilimi Araştırmaları Dergisi
TURUK International Language, Literature and Folklore Researches Journal

Geliş Tarihi / Date of Received: 29.09.2019

Kabul Tarihi / Date of Accepted: 31.10.2019

Sayfa / Page: 291-305

Research Article / Araştırma Makalesi

Doi: <http://dx.doi.org/10.12992/TURUK810>

Yazar / Writer:

Dr. Öğr. Üyesi Yavuz Sinan Ulu

Gaziantep Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı
Bölümü

yavuzsinanulu@hotmail.com

ÖMER SEYFETTİN'İN ÖYKÜLERİNDE DEVLET VE İKTİDAR ALGISI

Öz

Ömer Seyfettin, II. Meşrutiyet döneminde farkındalık düzeyi en yüksek olan yazarlardan biridir. Osmanlı'nın yıkıma doğru sürüklendiği bir dönemde toplumu ilgilendiren her alandaki aksaklıkları, tuhaflıkları eserlerinde işleyen Ömer Seyfettin'in üzerinde durduğu konulardan biri de devlet ve iktidar algısının yönetim ve halktaki görünümü ile bu iki kavramın bireylerin ruh ve düşünce dünyalarına yansımalarıdır. Ömer Seyfettin'in öykülerinde devlet ve iktidar algısı farklı açılardan kendini gösterir. Öykülerde devletin imkânlarıyla ele geçirilen iktidarın, kişilerin kendi çıkarları doğrultusunda suistimal edilmesi ve bürokrasinin yozlaşması önemli bir sorun olarak görülürken, liyakatsiz, vizyonsuz kişilerin oluşturduğu devlet kadrolarının bu bozulmayı önleyecek güce sahip olmaması, bu bozulmanın sistemin bir parçası haline gelip sıradanlaştırılması eleştirilir. “Pembe İncili Kaftan”, “Bir Hatıra”, “Memlekete Mektup”, “Devletin Menfaati Uğruna”, “Yalnız Efe”, “Ashab-ı Kehfimiz”, “Hürriyete Layık Bir Kahraman”, “Asilzadeler”, “Bilgi Bucağında”, “Hürriyet Bayrakları” yazarın devlet ve iktidar algısını en yoğun işlediği öyküleridir. Bu çalışmada Ömer Seyfettin'in öykülerindeki devlet ve iktidar algısı devlet-halk ilişkisi çeşitli açılardan irdelenmiş, Ömer Seyfettin'in öne çıkardığı “yeni” insan modeli üzerinde durulmuştur.

Anahtar kelimeler: Ömer Seyfettin, öykü, devlet, iktidar, halk.

THE STATE AND POWER PERCEPTION IN ÖMER SEYFETTİN'S STORIES

Abstract

Ömer Seyfettin is one of the authors with the highest level of awareness during the Constitutional Monarchy period. One of the issues that Ömer Seyfettin deals with in his works is the perception of state and power in both the administration and the public and the reflection of these two concepts on the soul and thought worlds of individuals. In the stories of Ömer Seyfettin, the perception of state and power manifests itself from different angles. In the stories, the abuse of power seized by the means of the state and the corruption of the bureaucracy is seen as an important problem. It is criticized that the state cadres formed by meritless, visionary people do not have the power to prevent this deterioration, and that this deterioration becomes a part of the system and is normalized. “Pembe İncili Kaftan”, “Bir Hatıra”, “Memlekete Mektup”, “Devletin Menfaati Uğruna”, “Yalnız Efe”, “Ashab-ı Kehfimiz”, “Hürriyete Layık Bir Kahraman”, “Asilzadeler”, “Bilgi Bucağında”, “Hürriyet Bayrakları” are the stories of the author that intensifies. perception of state and power. In this study, the perception of state and power in the stories of Ömer Seyfettin is examined from various perspectives, and the “new” human model that Ömer Seyfettin put forward is emphasized.

Keywords: Ömer Seyfettin, story, state, power, people.

Giriş

Devlet, bir topluluğun, belli bir coğrafyada, hâkimiyetini sağlamak için kurmuş olduğu siyasî, sosyal ve hukukî bir teşkilattır.

“Modern anlayışa göre devlet, hukuksal anlamda tanımlanmış bir kavram olup, nesnel anlamda, içte ve dışta egemen bir devlet gücüne; coğrafyası bakımından, kesin olarak sınırları çizilmiş ülke topraklarına, yani devlet sahasına; sosyal açıdan da mensupların tümüne, yani devlet halkına işaret eder.” (Habermas 2010: 15)

Eski Türklerde devleti yöneten kişiye bu gücün Tanrı tarafından verildiğine inanılmıştır. Bu yüzden Türkler, devlete ve devleti yöneten kişiye büyük önem vermiş, halk ve devlet arasında güçlü bir bağ kurulmuştur. Türklerde devlete karşı olan bu bağlılık, bir süre sonra Türklerin kültürel kodlarına işlemiş ve sürdürüle gelmiştir. Osmanlı’da da toplumun devlete bakış açısı eski Türklerde olduğu gibidir. Osmanlı içerisinde Türkler en zor zamanlarda bile devlet politikalarını en çabuk ve geniş ölçüde benimseyen millet olmuştur.

Devleti oluşturan olmazsa olmaz unsurlardan biri iktidardır. Devletin hâkimiyetini sağlamak, toplumu iç ve dış tehlikelere karşı korumak, toplumda belli bir düzeni sağlamak için iktidara ihtiyaç vardır. İktidarın sağlanabilmesinin en önemli şartı ise bu gücün tanınması, kabul görmesidir. Eğer bu güç tanınmazsa, iktidar işlevsizleşir ve hâkimiyet sağlanamaz.

“Bir toplum, bir iktidarın, sadece tek bir iktidarın uygulandığı üniter bir gövde değildir; bir toplum, gerçekte, farklı ama yine de spesifiklerini muhafaza eden iktidarların yan yana gelmesi,

ilişkisi, koordinasyonu ve hiyerarşisidir. Toplum, farklı iktidarlardan bir takımıdadır.” (Foucault 2011: 145).

Siyasî, etnik, iktisadî, dinî ve düşünsel iktidar toplumda görülen bazı iktidar alanlarıdır.

İkinci Meşrutiyet dönemi, altı yüz yıllık Osmanlı İmparatorluğu'nun son dönemini içerir. Bir taraftan Batılı güçlere karşı, bir taraftan da imparatorluk bünyesinde bulunan çeşitli milletlerin isyanlarına karşı devleti ayakta tutma, eski günlerine döndürebilme çabalarının hâkim olduğu bu dönem, birçok savaşa, ihtilâle tanıklık eder. Temmuz 1908'de ilan edilen II. Meşrutiyet ve sonrasındaki gelişmeler Sultan II. Abdülhamit yönetimine son verir. Yeni dönemle başlayan büyük umutlar, Balkan Savaşları ve Birinci Dünya Savaşı ile yerini umutsuzluğa bırakır. Aydınlar; imparatorluğun yıkımını önlemeye yönelik olarak geliştirdikleri fikirleri, ülkenin yeniden inşa sürecini, içinde bulunduğu şartları şüphesiz ki toplumu çok farklı açılardan yansıtmaya imkânına sahip olan edebî eserlerine yansıtır.

Komanova'da Sırp'lara, Yanya'da Yunanlılara karşı savaşan, 20 Ocak 1913'te Kanlıtepe'de Yunanlılara esir düşerek (Polat 2007: 80) devletin içinde bulunduğu zor süreci bizzat tecrübe eden Ömer Seyfettin, II. Meşrutiyet döneminde farkındalık düzeyi en yüksek olan yazarlardan biridir. O, sadece sorunları tespit etmekle kalmaz, çözüm önerileri de sunar. Genellikle olumsuz örnekler üzerinden giderek yanlışı net bir şekilde ortaya koyup olması gerekeni vurgular. Sorunlar karşısında kesin ve açık-seçik tavır alma ve kararları uygulama gibi özelliklerinde çocukluğunda ailesinden aldığı terbiyenin ve bir asker olarak yetişmesinin etkisi olmalıdır (Enginün 1985: 37). Osmanlı'nın yıkıma doğru sürüklendiği dönemde toplumu ilgilendiren her alandaki aksaklıkları, tuhaflıkları eserlerinde işleyen Ömer Seyfettin'in değindiği konulardan biri de devlet ve iktidar algısının hem yönetim hem de halktaki görünümü ve bu iki kavramın nasıl algılandığıdır. “Pembe İncili Kaftan”, “Bir Hatıra”, “Memlekete Mektup”, “Devletin Menfaati Uğruna”, “Yalnız Efe”, “Ashab-ı Kehfimiz”, “Hürriyete Layık Bir Kahraman”, “Asilzadeler”, “Bilgi Bucağında”, “Hürriyet Bayrakları” yazarın devlet ve iktidar algısını en yoğun işlediği öyküleridir.

1. Yozlaşmış İktidar Anlayışına Karşı Var Olma Biçimleri

Ömer Seyfettin öykülerinde, iktidarı elinde bulunduran insanların yozlaşmış zihniyeti karşısında ezilmeyen, var olmaya çalışan, vatansever, cesur ve iradeli kişiler aracılığıyla çürümüş iktidar anlayışını eleştirir. Yazar bu eleştiriyle aynı zamanda toplumun böylesi menfaatçi bir çevreden ibaret olmadığına, milletin değerlerini koruyan ve bu değerleri geleceğe aktaracak olan insanların yozlaşma karşısında aldıkları tavırla varlığını sürdürdüğüne işaret eder.

“Pembe İncili Kaftan” öyküsünde devlet ve iktidar algısı, Muhsin Çelebi ve saray erkânının İran şahına gönderilmek istenen elçi konusu karşısında aldıkları tutumların karşılaştırılması yoluyla işlenir. Saraydakiler, herkesin çekindiği, korktuğu İran Şahına elçi olarak gitmek istemez. Devlete bağlılığı, cesur, iradeli kişiliğiyle bu iş için en uygun kişi olarak Muhsin Çelebi akla gelir: “Din, millet, padişah aşkını kalbinde duyanlardandı. Devletinin büyüklüğünü, kutsiliğini anladı.” (Ömer Seyfettin 2014, C. 2: s. 188-189) Saraya çağrılan Muhsin Çelebi, “devletini seviyor musun” sorusuna “seviyorum” (s. 191) diye yanıt verir. Bunun üzerine sadrazam “Devletini seversen sen bu fedakârlığı kabul edeceksin!” der. Buradan hareketle yazarın sarayda bulunan ve elçilik görevi için uygun olmayan kişilerin yani neredeyse bütün saray erkânının devleti içtenlikle sevmediğini,

yalnızca kendi çıkarları, makam ve mevki elde etmek için “seviyormuş gibi” göründüklerini düşündürür. Saraylıların aksine Muhsin Çelebi, devlet vazifesinin bir ücret karşılığında yapılamayacağını “Devlete karşı ücretle yapılacak bir fedakârlık, olursa olsun, hakikatte şahsi bir kazançtan başka bir şey değildir.” (s. 191) diyerek ifade eder. Muhsin Çelebi saraydan ücret almamakla kalmaz, elçilik vazifesi için varını yoğunu satar. Onun için devletin itibarı, kendisinin ve ailesinin itibarından kat kat üstündür. O, pembe incili kaftanı İran sarayında bırakıp sefalet içinde yaşamayı kabul edecek kadar devletine bağlıdır. Muhsin Çelebi’nin eleştirisi devlete değil, “devletçi” görünen ama kendi çıkarları için devleti sömürmekten başka bir şey yapmayan, vasıfsız, vizyonsuz ve korkak kişilerdir. “Devletten hep alınmaz ya... Biraz da verilir!” (s. 192) anlayışı doğrultusunda Muhsin Çelebi, hem tüm mal varlığını, hem de canını feda etmekten kaçınmaz.

Öyküde, saraylıların ve Muhsin Çelebi’nin sahip olduğu birbirine zıt iki değerler dünyası temsil edilir:

“Çünkü ben boyun eğmem, el etek öpmem, dedi, hâlbuki zamanın devletlileri mevkilerine hep boyun eğip, el etek, hatta ayak öpüp, bin türlü tabasbusla, riyayla, tekâpuyla çıktıklarından, etraflarına daima hep bu zelil mazilerinin çirkin hareketlerini tekrarlayanları toplarlar. Gözdeleri, nedimleri, himaye ettikleri, hep denî riyakârlar, ahlâksız müdahinler, namussuz maskaralar, haysiyetsiz dalkavuklardır! Mert, doğru, izzet-i nefis sahibi, hür vicdanın sesine kulak veren bir adam gördüler mi, hemen gazez olur, mahvına çalışırlar.” (s. 189-190)

Saraylıların alıntıda verilen özelliklere sahip olması, Muhsin Çelebi’nin devlet algısını değiştirmez. Çünkü onun için devlet, değerler yitimine uğramış, zayıf karakterli bir avuç insanın tutumuyla gözden düşecek bir teşkilat değildir.

Muhsin Çelebi padişaha bağlılığını ifade ederken soya mensubiyeti esas alır:

“Namesini verdiğim büyük padişahım Oğuz Kara Han neslindedir, diye haykırdı, dünya yaratıldığından beri onun ecdadından kimse kul olmamıştır. Hepsi padişah, hepsi hakandır. Ecdadı hilkatten itibaren hükümdar olan bir padişahın elçisi hiçbir ecnebi padişah karşısında divan durmaz. Çünkü kendi padişahı kadar dünyada asil bir padişah yoktur.” (s. 194)

Öyküde soy, İkinci Meşrutiyet döneminde devletin içinde bulunduğu zor şartların yarattığı travmayı sağaltan bir unsur olarak güçlü bir maziyle ortaya çıkar. Yazar, Türklere soya mensubiyet şuurunu aşılama ve yerleştirmeye çalışır. Bunun yanı sıra öyküde, eski Türk devlet geleneğindeki hükümdarın gücünü Tanrı’dan alması anlayışı dolayısıyla hükümdara karşı güçlü bir bağlılık söz konusudur.

“Memlekete Mektup” öyküsü, İstanbul’da bulunan öykü başkışisinin memleketi Malatya’da olan arkadaşı Celil’e yazdığı mektuptan oluşur. Mektup, öykü başkışisinin İstanbul izlenimlerini içerir. II. Meşrutiyetin ilanından sonra beklenildiği ve arzulandığı gibi bütün sorunlar çözülmemiş, memleket huzura erememiş; aksine her şey gittikçe daha kötü olmaya başlamıştır. İstanbul’da edebiyat, ilim ve sanatın esamesi okunmaz hala gelmiş; zenginler ve fakirler arasında kapanmaz bir uçurum ortaya çıkmıştır.

Öykü başkışisinin karşılaştığı arkadaşları Mustafa Nâzım ve Ebulfuruva, İstanbul izlenimlerinin daha güçlü yansıtılması için yer alan aracı kişilerdir. Mustafa Nazım, savaş sırasında bütün malını mülkünü kaybetmiş; ancak daha sonra Adliyede çalışan bir odacının yanında kâtiplik

yaparak zenginleşmeye başlamıştır. İşe girer girmez elli altmış bin lira kazanmıştır. Hükümete İtilafçıların gelmesini ister. Çünkü İtilafçılar, iktidara gelirse onlardan maddi kazanç elde edecektir. Öyküde Mustafa Nâzım aracılığıyla bürokrasideki yozlaşma eleştirilir. İktidar elde etme, belli bir makama mevkiye gelmenin tek amacı zenginleşmek, refah bir yaşam sürmektir. Olay ve durumları değerlendirmedeki tek bakış açısı maddiyattır, maneviyat çökmüştür. Öykü başkışisinin yolda karşılaştığı bir diğer arkadaşı Ebulfuruva'dır. Ebulfuruva'nın en çok öne çıkan fikri ise milliyetçilik düşmanı olmasıdır. O, Müslümanlık ve milliyetçiliği birbirine zıt iki kavram olarak görür. Diğer etnik unsurlar ne düşünürlerse düşünsünler Türklerin milliyetlerini hiçbir zaman dile getirmemelerini, millî unsurlarına sahip çıkmamaları, Müslümanlık ortak paydasında bir sistemin uygulanması gerektiği görüşünü savunur.

Dönemin İstanbul'unda iktisadî iktidar tamamen gayrimüslim azınlıkların elindedir: "Piyasayı gezdim. Diyebilirim ki hemen hemen bütün ticaret bağları Rumların, Yahudilerin elinde..." (Ömer Seyfettin 2014, C. 3: s. 230) Öyküde ekonomisine sahip olamayan bir milletin karşılaştığı sorunları çözmede ne derece zorlanacağı vurgulanır. II. Meşrutiyet döneminde, "Osmanlı Rumları yatırımın %50'sini, Ermeniler %20'si- ni, Osmanlı Türkleri %15'ini, yabancı uluslar %10'unu ve Yahudiler %5'ini kontrol altında bulunduruyordu." (Göçek 2009: 67) İmparatorluğun son döneminde savaşların neden olduğu yıkıcı etkilerle boğuşan Türklerin ekonomisi tarım, hayvancılık ve geleneksel el sanatlarına dayanır. Osmanlı İmparatorluğu'nda yaşayan gayrimüslimler ise devlet hizmetinden muaf olmalarının avantajıyla genellikle esnafılık ve ticaretle ilgilenmişler, kapitülasyonların verdiği imtiyazlar ve Batılı devletlerin korumacı politikaları sonucunda ekonomik açıdan oldukça iyi bir duruma gelmişlerdir (Demirağ 2002: 19-21). Ekonominin, ticaretin gayrimüslimlerin elinde bulunduğu bir ortamda imparatorluğun aslî unsuru olmasına rağmen Türk kimliğini öne çıkarmak oldukça zordur. Maddî imkânsızlık, eğitimden, refaftan, bilinçlenmeden minimum düzeyde faydalanmak, dolayısıyla farkındalık düzeyinden uzak kalmak anlamına gelmektedir. Yusuf Akçura da millî ekonominin önemine dikkat çeker ve millî ekonomiyi ülkenin içinde bulunduğu sıkıntıdan kurtulmanın yollarından biri olarak görür: "Türk milletinin bu azîm yükü sırtında taşıyabilmesi'yeçün yegâne çare, mikdar-ı nüfus ve iktisadî kuvvet itibarıyla şimdi düşmüş olduğu vaziyetinden her ne bahaya olursa olsun kurtarılması idi." (Akçura, 2016: 63) Türkler ne zaman iktisadî iktidarı eline geçirirse o zaman tam anlamıyla millî şuura kavuşabilecek ve ayakta kalmayı başarabileceklerdir.

Öykünün sonunda başkışı, gördüğü olumsuzluklara dayanamaz ve gayrimüslim azınlığın, kozmopolit, gayr-ı millî zihniyetin hüküm sürdüğü İstanbul'u terk edip Türklüğün en canlı ve sağlam şekilde yaşadığı Malatya'ya yani Anadolu'ya sığınır. "Mütareke günlerinde İstanbul'un bozgun havası içinde, Ömer Seyfettin'in milliyetçilik düşüncesi Anadolu'ya doğru kaymıştır." (Önertoy 1985: 83). Öyküde Anadolu ile tezat teşkil eden İstanbul, söz konusu durumuyla vatan olarak görülmez: "Zannediyorum ki yirmi gün geçmeden sevgili vatanıma döneceğim. Fakat kalbimde ne derin bir yara ile... Tıpkı hafızasını kaybetmiş bir zavallı gibi!" (s. 235) Bir topluluğu millet yapan en önemli unsurlardan biri millî hafızadır. Millî hafıza, millete ait ortak değerlerin geçmişten bugüne aktarılan birikimi ve milleti geleceğe taşıyan şuurun temelidir. Millî hafızanın yitimi, milleti bir arada tutan bağların tahrip edilmesine ve milletin devamlılığının tehlikeye düşmesine yol açar. Bir yerin vatan olabilmesi için orada ortak bir millî şuura sahip insanların

yaşamayı, millî hafızanın canlı tutulması ve millete ait ortak değerlerin, kurumların benimsenmesi, yaşamayı, yaşatılması gerekir. Öyküde İstanbul, bu özelliklerini yitirmiştir. İstanbul’da yaşayan Türkler hafızalarını yitirmiş, adeta mankurtlaşmıştır. Öykü başkışisi bu durumdan kurtulmak için kültürel belleğini tazeleyeceği, canlandıracağı Anadolu’ya yönelir.

İttihatçılar ve Türk Ocağı öyküde eleştirilir. Öyküde İttihatçılar için şu ifadeler geçer:

“Meşrutiyeti istihsal ettikleri için Anadolu’nun sırtı sıra on yıl liyakatlerine aldandığı İttihatçı güruhu da iki kısım olmuş. Biri kuvvet ellerinde iken halkı soyup soğana çeviren yeni zengin sınıfı! Öteki fırsatı kaçırmayı umumi soyguna şahsi namus endişesiyle iştirak etmeyenler. Fakir arkadaşlarına yeni zengin İttihatçılar “enayiler” namını veriyorlar.” (s. 229)

Öyküdeki ifadelerle göre İttihatçıların bir kısmı, Anadolu insanını kandıran, zenginleşmek için onları sefaletle sürükleyen, çıkarıcı bir gürühtür. Ayrıca Enver Paşa için de “Mantığı kararmış Enver’in Anadolu’dan gasp ederek bol bol Arap illerine saçtığı milyarların dehşetini biz Malatya’da bilmiyorduk.” (s. 232) ifadelerine yer verilir. Sultan II. Abdülhamit’i tahttan indirerek büyük umutlarla iktidara gelen, dönemin Türkçü aydınlarının da desteğini alan İttihatçılar bir süre sonra beklentileri karşılayamamış, Birinci Dünya Savaşı’nın da kaybedilmesiyle iyice gözden düşmüştür. Ömer Seyfettin, “İttihatçılar’a yakın olmasına rağmen bundan çıkar sağlamadığı gibi, gözü kapalı bir itaat anlayışına saplanmadan yanlış uygulamaları tenkit etmekten kaçınmamıştır” (Koç 2008: 143). Bu öykünün 1919 yılında kaleme alındığı da düşünülecek olursa yazarın, bazı İttihatçılara karşı aldığı tavır daha net anlaşılabilir.

Öyküde Türk Ocağı şöyle tasvir edilir: “Türk Ocağı âdeta sigara içmeye mahsus bir kulüpmüş! Gittim. Gördüm. Fikrî hayata dair bir şey yok. Hani o gazetelerde ilanlarını gördüğümüz serbest dersler, konferanslar filan hep yalan!” (s. 233). Yazar, birisi siyasî diğeri sosyal alanda Türkçülüğün en güçlü savunucusu olan bu iki kurumun işlevlerini yitirip bozulmalarını ifade etmekle İstanbul’un, yönetimin ne derece millî şurdan uzak bir hale düştüğünü çarpıcı bir şekilde ifade etmek istemiştir.

Eserde devleti yönetenler görevlerini layıkıyla yerine getirememekte, iktidar gayr-ı millî unsurların elinde birilerini zengin etmekten başka bir işe yaramamaktadır. Öykünün sonunda yazar, okuyucuyu İstanbul kaynaklı iktidarın artık işlevini, anlamını yitirdiğini ve Anadolu ve Türk milliyetçiliği kaynaklı yeni bir iktidarın oluşması gerektiğine yönelik bir düşünceye sevk eder. “Savaş yıllarında milliyetçi ve propagandif bir ortamda gerçekleştirilen edebî üretim belirli noktaları öne çıkarır” (Koroğlu 2010: 27). 1902-1920 yılları arasında, birçok savaşın yaşandığı dönemde eser veren Ömer Seyfettin, bu öyküde de görüldüğü gibi devleti ve toplumu ayakta tutacak millî değerleri, ahlakı ve çalışmanın önemini önceler.

2. Muktedir Olmak Yahut Kimliksizleşmek

Muktedir olmanın kimliksizleşme, sahte bir kimlik benimseme ve kendinden ödün vermeye özdeş kavramlar olarak işlendiği öykülerde Ömer Seyfettin, bu zihniyete sahip kişileri karşıt güç olarak konumlandırır.

“Bir Hatıra” öyküsünde öykü başkışisi “Le grade degrade..., yani rütbe haysiyeti düşürür.” (Ömer Seyfettin 2014, C. 3: s. 10) cümlesi üzerine düşünmeye başlar ve bir türlü işin içinden

çıkamaz. Bu sırada riyaziye hocası Logaritmacı Hasan ile karşılaşır. Zihnini kurcalayan söz konusu ifadeyi hocasına sorar. O da insanın kendine has bir haysiyeti olduğunu, kendi doğasından çıkıp başka bir şey gibi davrandığında ortaya acayip, gülünç bir durumun ortaya çıkacağını söyler. Öykü başkışisi hocasını anlamaya çalışırken karşılarından “Memiş” isimli biri geçer. Hocası anlattığı duruma uygun olarak bu kişiyi örnek gösterir. Bu kişi birkaç yıl önce tarlasında gömü bulmuş, Başkâtip İzzet’e verdiği rüşvetlerle “mir-i miran” unvanını almış ve giyimiyle, tavırlarıyla alay konusu olan bir paşadır. Öykü başkışisi bu somut örnekle kafasını kurcalayan meseleyi çözüme kavuşturur.

Öyküde Memiş’in ağalıktan pašalığa uzanan süreci ve iki dönem arasındaki Memiş’in toplum nazarındaki görünümü dikkat çekicidir. Memiş, okuma yazma bilmeyen, tarlasında maden bulmadan önce çevresi tarafından sayılıp sevilen, haysiyet sahibi biridir. Maden bulduktan sonra tarlasını bırakıp sık sık İzmir’e gelir.

İktidar sahibi olmanın çok önemli bir yönünü gücün tanınması ve kabul edilmesi oluşturur. İktidar varlığını sürdürebilmek için kendi anlayışı doğrultusunda bireyler yetiştirmeye mecburdur. İktidar tarafından şekillendirilen toplumsal ilişkiler bireylerin tutum ve davranışlarına yön vererek iktidarın gücünün ve etkinliğinin artmasını sağlar. İktidar anlaşıldığında, bireyler de anlaşılabilir. İktidarın kaynağı, bilgi, birikim, irade, liyakat değil de para olunca öne çıkan şey de onunla ilgili olacaktır. Nitekim Memiş Paşa, çevresi tarafından işiyle, yaptığı icraatlarla ilgili değil İzmir sokaklarında havalı yürüyüşleri, gülünç kıyafetleri, peşinde dolaştırdığı uşaklarıyla akılda kalır. Memiş’in gülünç duruma düşmesine sebep olan şey geldiği/getirildiği konumu hak etmemesi neticesinde onun kendi doğasının, yaşam biçiminin dışına çıkması ve düşünsel olarak tamamlayamayacağını düşündüğü eksikliklerini fiziksel olarak görünümde tamamlamaya çalışmasıdır. “Dar smokinli, mavi çuha çakşırlı, abanî sarıklı” (s. 14) Memiş Paşa’nın değerler dünyasında makam-mevki birinci sırada gelir. Paşalık unvanı bütün değerlerinin önüne geçmiş, bu da onu körleştirmiş, dünyayı sadece maddeden, giyim-kuşamdan ibaret gören bir anlayışa mahkûm etmiştir. Öyküde geçen “ ‘Ben paşayım, bana bakınız’ der gibi kabara kabara dolaşır. Etrafindan selam, temenna, hürmet, takdir dilenir.” (s. 14) ifadesi Paşa’nın toplum nazarında kabul ve itibar görmediğinin, onun da bu eksikliği parasıyla tamamlamaya çalıştığını gösterir.

Öyküdeki en büyük sorunsal, hak etmeden rütbe sahibi olmak ve toplumda haysiyetsiz kişiliklerin türemesi gibi görünse de gerekli yetkinliğe sahip olunmadan makam ve mevki sahibi olmaya imkân tanıyan bürokratik mekanizma çok daha büyük bir sorundur. Çünkü Memiş Paşa gibi tiplerin ortaya çıkmasının sebebi liyakati, bilgiyi, tecrübeyi bir kenara bırakıp iltimasla, rüşvetle devlet kadrolarını dolduran, kendi menfaatlerinden başka bir şey düşünmeyen bürokratlar ve onların teşkil ettiği çarpık sistemdir. Aslında bu bir döngüdür. Memiş Paşa nasıl hak etmediği makama getirildiyse kendisi de kendisi gibi olan insanları çevresinde isteyecek, devlet bürokrasisi vasıfsız insanlardan oluşan bir güruha dönüşecek ve döngü halinde kendini tekrarlayarak içinden çıkılmaz bir sorunlar yumağı haline gelecektir. Osmanlı’nın son dönem aydınlarından biri olan Ömer Seyfettin, devletteki en büyük sorunlardan biri olarak kokuşmuş bürokratik yapıyı görür. Memiş Paşa örneğinde görüldüğü gibi hak edilmeden elde edilmiş iktidar, toplumda olumlu bir karşılık bulamayınca toplum ve iktidar sahipleri arasında bir uçurum oluşacak, iktidar, gücünü halkın ihyası, onların sorunlarını çözmek için değil de gücünün kabul görmesi, tanınması uğruna heba edecektir.

“Efruz Bey”, Ömer Seyfettin’in devlet ve iktidar algısını çok çeşitli yönlerle işlediği eseridir. Efruz Bey, bilgisiz, kendilik değerleri yitimine uğramış, kendi çıkarları uğruna yalan söylemekten, insanları kandırmaktan çekinmeyen yozlaşmış bir tiptir. Yazar, Efruz Bey aracılığıyla, toplum psikolojisini, halkın değişen olaylar karşısındaki tutum ve davranışlarını edebî metnin imkânları doğrultusunda gözler önüne sermeye çalışır. Nitekim Ömer Seyfettin, “Hürriyete Layık Bir Kahraman” öyküsünün girişinde şu ifadelerle yer verir: “Herkes seni – bizzat kendi kadar – tanır, Efruzcuğum, bugün hiç kimse sana yabancı değildir; çünkü sen “hepimiz” değilsen bile “hepimizden bir parça”sın...” (Ömer Seyfettin 2014, C. 4: 49) Efruz Bey’in sadece kendisi değil, çevresindekiler de II. Meşrutiyet dönemi Türk toplumunun panoramasını yansıtmada oldukça işlevseldir.

“Hürriyete Layık Bir Kahraman”da II. Meşrutiyet’in ilanının hemen sonrasındaki yaşananlar, bir kalemde çalışan Ahmet Bey’in Efruz Bey’e dönüşüm süreci, iktidar sahibi olmanın ya da –mış gibi görünmenin bu süreçteki önemi anlatılır. Öyküde Efruz Bey, Meşrutiyetin ilanı ile hiçbir alakası yokken aşırı heyecanı ve tepkileriyle, “Yaşasın Hürriyet” diye attığı naralarla bir anda hürriyet kahramanı olur, omuzlarda taşınır: “Yirmi dört saat evvel hiç düşünmediği, aklına bile getirmedeği hürriyeti şimdi tamamıyla benimsiyor, onun için çalışmış görünüyor, kendine hakiki bir kahraman süsü veriyordu. Herkes de buna inanıyordu.” (Ömer Seyfettin 2014, C. 4: 56) Devrinin adamı olmayı seven Efruz Bey’in amacı yaşanan değişiklikten dolayı ortaya çıkan otorite boşluğundan ve şaşkınlıktan faydalanarak iktidar sahibi olmaktır. Bu güç ona şöhreti, kendini gerçekleştirilemeye ve egosunu tatmin etme imkânını verecektir.

“İmparatorların fevkinde” (s. 72) bir kuvvete sahip olan, istediğini anında yaptıracığı binlerce kişiyi peşine takan Ahmet Bey, toplumda çok sık karşılaşılan böylesi sıradan bir isimle kendini halka tanıtmak istemez ve kendine yeni bir isim arayışı içine girer. Ev ahalisinin kendisine “Ahmet” olarak seslenmelerine karşı çıkar, annesi fenalık geçirir. Nihayetinde “ziyalandırıcı, ruşen edici olan” (s. 78) anlamına gelen “Efruz”u kendine uygun bulur. İsim, insanın dünyadaki sessel karşılığı ve kişiyi diğer insanlardan ayırt eden, farklılaştıran, bireyleştiren unsurlardan biridir. Ahmet Bey’in ismini “Efruz” olarak değiştirmesi, onun kendiliğinden çıkıp “başkası” olma çabasında olduğuna işaret eder. Onun başkası olma arayışına en çok hizmet eden ise halktır. Gasset, toplumun, insanın gelecek karşısında bazı güçlükleri aşarak rahatlamasını sağladığını ifade eder. (Gasset 2011: 28). Yazar, öyküde toplumun, II. Meşrutiyetin ilanından sonraki aşırılığa varan sevinç ve şursuzluğunun yanı sıra iktidarı elde etmedeki rolü ve niteliğini sorgular. Öykünün sonunda “sırf gösteriş, sırf nümayiş, sırf satış için bu gürültüye sebebiyet veren” (s. 94) Efruz Bey’i, her türlü yalanına inanan, ona adeta tapan halk, çok kısa sürede unuttur. Toplumun bilinçsizliği Efruz’un kısa süreliğine de olsa iktidara ulaşmasında; hafızasızlığı, ise iktidarı kaybetmesinde büyük rol oynamıştır.

Öyküde etkileşim halinde olan iki sorunsal öne çıkar: İktidar elde etmenin insan karakterini yozlaştırıcı etkisi yahut yozlaşmış karakterle iktidarın elde edilebilmesi. Yazar bu iki sorunsalı ironik bir anlatımla öykü boyunca okuyucuya düşündürür.

Devlet dairelerindeki devlet ve iktidar algısı da metinde üzerinde durulan dikkat çekici konulardan biridir. “Yirmi dört saat evvel Allah’tan ziyade Abdülhamit’ten korkan kâtiplerin henüz

benizlerine kan gelmemiştir.” (s. 49) ifadesi memurların gözünde devlet ve korkunun özdeşliğini gösterir. Bürokrasideki devlet ve iktidar algısının bir diğer görünümü Kalem müdürü aracılığıyla yansıtılır. “Bu şişman, esmer, fikri son derece mahdut bir beydi. ... Mabeyne mensup bir adama mensup bir kadının sütkardeşine mensupluk sayesinde devamsızlığı bir kusur sayılmıyordu.” (s. 53-54). Saraya üçüncü dereceden mensubiyet, vasıfsız bir kişinin kalem müdürü olması, istediği zaman işe gelip gitmesi için yeterli ve geçerli bir sebeptir. Efruz Bey de bürokrasideki işlerin nasıl yürüdüğünü, kendine nasıl yer edineceğini keşfetmiş bir zattır. Kalemde çevresindekilere, sürekli sarayda makam sahibi birileriyle vakit geçirdiği, eğlendiği, kendisini çok sevdikleri yalanını söyler. Burada eleştirilen, güçten nemalanıp kendine yer edinmeye çalışan kişiler olduğu kadar bu yozlaşmaya imkân tanıyan devlet kademesidir.

“Asilzadeler” öyküsünde Efruz Bey’in, yine kendisi dışında biri, “Prens Efruz dö Kızıl” olma süreci anlatılır. Efruz Bey ve arkadaşları “asillik” sevdasına düşer ve memlekette asillere önem verilmemesinin sebebinin asalet unvanlarını kullanmamaları olduğunu düşünürler. Bu unvanlarla toplumda arzuladıkları seviyeye gelecekleri kanısındadırlar. Efruz Bey ve arkadaşları makam-mevkiye ve oradan elde edeceklerine inandıkları güce itaat etmiş kimselerdir. “İtaatle birlikte kendi duygularımızdan ve algılayışımızdan vazgeçeriz.” (Gruen 2016: 46-47). Söz konusu vazgeçiş ise bireyin sahte bir kimlik yaratıp ona inanmış gibi görünmesinin ve çevresindekileri de buna inandırmaya çalışmasının itici gücüdür. Bu durum, bireyin zihninde geçici bir tatmin sağlasa da telafisi çok zor olan ruhsal bir yıkımın habercisidir.

Efruz Bey, statü endişesi taşıyan, hayatı yalnızca bu pencereden değerlendiren snop bir tiptir. “Snopların en belirgin özelliği ayrımcılık yapmaları değil, insanî değerlerle toplumsal konumun birebir ilintili olduğu konusundaki ısrarlarıdır.” (Botton 2010: 26) Efruz Bey’i snop kişilik olmasına iten etmen ise toplumda yüksek bir statüsü olmazsa yok olacağı, kimse tarafından saygı görmeyeceği korkusudur. Bu korku ve endişelerle Efruz Bey sürekli daha güçlü görüneceği, zayıflığını, aşağılık kompleksini kamufle edeceği “önem simgelerinin” (Botton 2010: 34) arkasına sığınır. Başkası gibi görünmek onu daha çok mutlu eder; ancak bir türlü bunu başaramaz ya da tam başardığını düşündüğü an hayal kırıklığına uğrar. Çünkü kendisi olmayı reddeden insan, başkasının maskesi altında çok uzun süre yaşayamaz.

Öyküde geçen “siyasette yalan caizdi.” (Ömer Seyfettin 2014, C. 4: 197) ifadesi yazarın öykünün merkezine oturttuğu Efruz Bey’in en önemli özelliklerinden biri olan yalancılığın ve iktidarı elde etme araçlarından biri olan siyasetin yozlaşmışlığına işaret eder. Efruz Bey’in yalana bu kadar eğilimli bir kişi olması ise zayıflık hissinden gelmektedir. “Zayıflık duygusu kişinin bir ben olarak kendi gerçekliğinin ve kimliğinin güvenilir bir duygusuna sahip olmamasından doğar.” (Guntrip 2013: 129). Kendi gerçekliğine ve kimliğine güvenemeyen Efruz Bey, söylediği yalanlarla güvenilebileceği bir kimlik arayışındadır.

“Bilgi Bucağında” öyküsünde Efruz Bey, yalan yanlış bilgileriyle geniş kitlelere konferanslar veren, âlimmiş gibi görünerek resimleri duvarlara asılan, heykeli yapılmak istenen bir lider olarak yer alır. Efruz Bey’in dil, edebiyat gibi alanlarda konferans verebilecek bir düzeye yükselmesi imparatorluktaki bilgi seviyesinin düşüklüğünün, ilmî alandaki çöküşün, ilmî iktidarın kimlerin elinde ne şekilde kullanıldığının eleştirisidir. Bir aydın olarak Ömer Seyfettin, Osmanlı’nın yıkıma

doğru sürüklendiği sancılı dönemde Efruz Bey gibi aydın görünümlü tiplerin toplumu bir adım ileri taşımak, sorunları çözmekten ziyade toplumu daha da çöküşe sürükleyeceğine işaret eder. İlim, âlimlerin değil de cahillerin elinde olduğu zaman toplumun çöküşü hızlanır. Çünkü toplumu içinde bulunan zor zamanlardan kurtaracak olan ilim ve irfan ışığında yapılacak olan düzenlemeler, yeniliklerdir.

“Hürriyete Layık Bir Kahraman” öyküsünde olduğu gibi burada da toplumun hafızasızlığı ve şursuzluğuna değinilir: “Bu cemiyet öyle berbat bir şeydi ki dün peygamber diye göklere çıkardığını yarın indirir, çarına gererdi.” (Ömer Seyfettin 2014, C. 4: 228). Toplumun meseleler karşısındaki bu yaklaşımını çok yönlü olarak ele alan Ömer Seyfettin, Efruz Bey aracılığıyla birey-toplum-yönetim üçgenini çarpıcı bir şekilde anlatır.

“İttihat ve Terakki Partisi içinde olup bitenleri, Meşrutiyet’ten sonra üst kademelerdeki iş, politika ve menfaat ilişki ve esintilerini anlatıyor, memleketin kaderine hâkim bulunan üst kadroların kullana kullana çürüttükleri, yarı aydınlara yerleşen, savaşın da büsbütün belirli duruma getirdiği, düşünce ve ruh sefaletini tasvir ediyordu.” (Alangu 1968: 495).

Alangu’nun ifade ettiği “düşünce ve ruh sefaleti” toplumun her kademesine sinmiş, devletin mekanizmalarını işlevsizleştirmiş ve ortaya çıkan bu boşluk çeşitli sorunları da beraberinde getirmiştir.

3. Devletin İktidar Yitimi

Ömer Seyfettin’in devlet-iktidar-halk ilişkisini irdelediği öykülerin bir boyutunu da devletin zor dönemlerde halkın iyiliğini düşünerek iyi niyetle gerçekleştirdiği bazı uygulamaların halkın aleyhinde bir gelişme olarak sonuç vermesi ya da devletin, gücünün zayıflamasından dolayı halka gerektiği ölçüde yarar sağlayamaması oluşturur.

“Yalnız Efe” öyküsünde devletin yereldeki temsilcileri kaymakam ve zaptiyelerin devlet otoritesinin boşluğundan faydalanarak kendi çıkarları için, köylüyü sömüren, ezen, istediği kişiyi öldüren, zalim Eseoğlu ile iş birliği içinde olduğu görülür. Öyküde Kezban, babasını öldüren Eseoğlu’nun devlet tarafından yakalanmadığını hatta korunduğunu anlayınca adaleti kendisi sağlamak ister ve babasını öldüren, o işte parmağı olan, halka eziyet eden herkesi öldürür ve dağa çıkar. “Zalim zaptiyeleri, köylüyü soyan memurları, rençberleri dolandıran madrabazları hiç görünmeden öldüren bu efe” (Ömer Seyfettin 2014, C. 2: 394) askerler tarafından öldürülmek istenir; ancak Yalnız Efe, halkın gönlünde taht kurmuş olarak sırta kadem basar. Arkasından menkıbeler söylenir. Burada iki önemli husus vardır. Birincisi devletin yereldeki temsilcileri yüzünden halktaki olumsuz hükümet algısıdır. Devlet taşrada işlevini yerine getirememekte, ağaların yönettiği sömürü çarkının bir dişlisi haline gelmektedir. Bu da halkın devlete güvenmemesine yol açar. Çünkü halk, zalimlere, haydutlara karşı yalnız bırakılmıştır. Halkın sorunları çözmedeki yaklaşımı da bu durumu doğrular. Hacı Durmuş “Her memlekette bir adam çıkarsa... Ne rüşvet kalır, ne zulüm kalır, ne fesat kalır! Bir kişi... Bir kişi...” (Ömer Seyfettin 2014, C. 3: 309-310) diyerek çözümü, esas vazifesi halkın güvenliği olan devlette değil, tesadüfen ortaya çıkacak bir kahramanda bulur. Öyküde dikkat çeken ikinci önemli husus, devlet ve halk arasındaki uçurumdur. Halk, Yalnız Efe’yi efsanevi bir kahraman, bir kurtarıcı olarak görürken, arkasından menkıbeler söylerken; hükümet yetkilileri onu öldürmek ister. Bu girişim aslında yalnızca Yalnız

Efe'yi öldürme değil, Anadolu insanının sağduyusunu, cesaretini, yardımseverliğini, merhametini öldürme girişimidir.

Hükümetin temsilcilerinin işbirliği içinde Eseoğlu öyküde şöyle anlatılır:

“Kasabada hükümetin adamıydı. Gelen kaymakamları evlerinde bedava oturtur, zaptiyeleri kendi çiftliklerinde aylarca misafir ederdi. Adamlarının hepsi yabancıydı. Çobanları, uşakları, hergelecileri Arnavutlardan, Rumlardandı. Şehirdeki meşhur Hristo Çorbacı ortağıydı. Yazları ona misafir gelir, bütün civar köylülere ortaklama yüzde iki yüz faizle borç verirdi.” (s. 300)

Kasabada zaptiyeler adeta Eseoğlu'nun emrinde çalışmaktadır. Eseoğlu, istediği köylünün silahını zaptiyeye toplatmaktadır. Kasabadaki kaymakam, Eseoğlu'nun en büyük ortağıdır. Halkın huzuru, refahı için çalışması gereken kaymakam, halkın parasını sömürür, Eseoğlu'nun bir memuru haline gelir.

Devletin merkezdeki gücü azaldıkça, bu gücün taşraya yansması da oldukça zayıf kalır. Bu zayıflık taşrada bir otorite boşluğuna yol açar. Devletin dolduramadığı bu boşluğu iktisadî iktidarı elinde tutan ağalar doldurur ve taşrada adeta kendi devletlerini kurar. İktisadî alandaki bu iktidar, hayatın her alanına yayılır. Yazar bu sistemi sorgulatmaya çalışmakla kalmaz, kaymakam, zaptiye gibi vazifesi halka hizmet olan devlet görevlilerinin zayıf karakterli oluşlarını eleştirir.

“Devletin Menfaati Uğruna” adlı öyküde yazar Osmanlı dışına çıkar ve Avrupa'daki bir kralı ve ülkesini anlatır. Yaşlı kral, ülkesini en iyi şekilde yönetmekte, halk müreffeh ve barış içerisinde bir yaşam sürmektedir. Bir gün başvekil önemli bir konu hakkında konuşmak için kralı ziyarete gelir. Başvekil Kral'a, artık çok yaşlandığını, kendisi öldükten sonra yerine geçecek bir taht varisinin bulunmamasının, ülkeyi yıkıma sürükleyecek çok büyük sorun olduğunu, halkın bu sebepten çok üzüldüğünü anlatır. Kral, başvekil bu yaşta çocuk sahibi olamayacağını söyler. Bunun üzerine başvekil devletin menfaati uğruna Kraliçe'nin saraydan biriyle birlikte olmasını ve bu vesileyle doğacak şehzadeyle krallığın kurtulacağını ifade eder. Kral çok şaşırır; ancak mecburen bu öneriyi kabul eder. Kraliçe bunu duyduğunda şaşırılmış gibi görünse de zaten yıllardır kocasını aldatmaktadır. Nihayet Çavuş Fernan'ı bu hizmet için uygun görürler. Kraliçe iki oğlan çocuğu doğurur. Kral öldükten sonra ülkenin doğusunu biri, batısını diğeri yönetmeye başlar. İki kardeş hiç anlaşamaz ve sürekli savaşır. Önceden barış ve refah içinde yaşayan halk sefaletе sürüklenir.

Ömer Seyfettin bu öykü aracılığıyla devleti kurtarmak için yapılan, insan tabiatına aykırı, mantıksız, illegal işlerin devletin itibarına zarar vermekten başka bir işe yaramadığını vurgular. Öyküde yoğun bir semboller dizisi vardır. Öncelikle yazar, öyküde Türk ve Müslüman olmayan Avrupa'ya konu edinir. Bu, Osmanlı içerisinde alacağı eleştirilere karşı alınmış bir önlem olarak düşünülebilir. Öyküde Kral, Osmanlı'yı; Başvekil ve Kraliçe ise Osmanlı'yı yıkıma sürükleyen Batılı güçler veya azınlıkları sembolize ediyor olabilir. Yazarın söz konusu acayip olay aracılığıyla da Batılı güçlerin baskısı ve gayrimüslim azınlığın arzusuyla ilan edilen Tanzimat Fermanı'yla devleti kurtarmak amacıyla ortaya atılan, Türkler dışında hiçbir etnik unsurun benimsemediği, imparatorluğu kurtarmak bir yana Türkleri oyalayıp, azınlıkların bağımsızlıklarını ilan etmelerine yol açan Osmanlılık fikrini eleştirdiği düşünülebilir.

Başvekil ve Kraliçenin tutum ve davranışları Osmanlı'daki sadrazamların ve padişah eşlerinin çoğunlukla Türk olmaması konusunu da akla getirmektedir. Otorite sorunu yaşanacağı endişesiyle

yüz yıllarca uygulanan bu sistem, hanedan dışında, Türklerin yönetimden uzak kalmasında ve Türklerdeki millî şuurun çok geç ortaya çıkmasında, yani Osmanlı'nın yıkıma doğru gidişinde pay sahibidir. Öyküde başvekil ve Kraliçe'nin ülkeyi yıkıma sürükleyen süreçteki payları, yazarın Türkleri yönetimden uzak tutan Osmanlı yönetim anlayışına bir eleştiri getirmiş olabileceğini düşündürmektedir.

Öyküde iki taraf da eleştirilir. Kral; vizyonsuz, saf, farkındalık düzeyi düşük biri; Kraliçe kurnaz ve ahlâken zayıf biridir. Yazar, farklı ve çarpıcı bir kurguyla yönetimin gerçekleştirdiği ve olumlu sonuçların alınmadığı, aksine devletin itibarını zedeleyen uygulamaları eleştirir.

Ömer Seyfettin, “Ashab-ı Kehfimiz” eserinde iktidarın, Türk halkı ve azınlıklar üzerindeki etkisini ele alır. II. Meşrutiyet sonrasında Türkler ve azınlıkların Osmanlılık politikasına karşı tutumu bir Ermeni gencinin bakış açısıyla anlatılır. Öykünün başında Osmanlılık fikrine sıkı sıkıya bağlı olan bu gencin mutaassıp bir milliyetperver olma süreci, Türk toplumunun zihinsel değişim/dönüşüm süreciyle birlikte işlenir.

İmparatorluğun dağılmasını önlemek amacıyla dil, din, kültür ayrılığı gözetilmeksizin imparatorluk dâhilindeki herkesi “Osmanlı” vatandaşı olarak görmeyi öngören proje, sadece Türkler tarafından benimsenmiştir. Devletin aslî, kurucu unsuru olan Türkler, siyasal iktidarın görüşlerine uygun olarak Osmanlılık uğrunda kendi milliyetlerinden vazgeçip mektepte okuttukları kitaplarda, tarihlerinde, gazetelerinde hatta bir tek Türk kelimesi ağızlarından kaçırmamaktadır. (Ömer Seyfettin 2014, C. 3: 120) Azınlıklar ise Türklerin bu durumunu adeta fırsata çevirip imparatorluktan ayrılmak için çalışmalarına tüm hızıyla devam ettirmiştir. Çünkü “bu yapının içinde yer alan etnisitelerin tümü fiziki bir bağlanma gösterse de zihinsel bağlanma içinde asla olmamışlardır.” (Durmuş 2014: 97) İlerleyen yıllarda görülür ki Osmanlılık, Türkleri uyutma projesidir. Türkler uyanışa geçer ve Türklüğü reddeden Osmanlı Kaynaşma Kulübü dağıtılır. Görülüyor ki imparatorluktaki siyasal iktidarı Türkler elinde bulundururken düşünsel iktidar azınlıkların elindedir. Azınlıkların çok önceden eriştiği millî şuura Türkler başlarına gelen olumsuz olaylardan, azınlıklar tarafından tahkir edildiklerini anladıktan sonra erişmiştir.

Öyküde Türklerin durumunun bir Ermeni gencinin gözünden aktarılması, ötekinin beriki üzerindeki uyandırıcı işleviyle açıklanabilir. Kimlik inşası sürecinin biri “öteki” ve kimlik, çok yönlü bir ilişkiler ağına sahiptir. Kimliğin anti tezi olan “öteki”, “ben/biz” olmayan, istenmeyen, ötelenendir. “Öteki”, bu çerçevede, “biz” tarafının bittiği yerde başlar; “biz”in dış sınırınıdır. Yani “biz”, bir yerde “öteki”ne göre belirlenir.” (Millas 2005: 22). Öteki, “ben/biz”in nasıl olmaması gerektiğini vurgulama işlevinin yanı sıra kimi zaman kimlik inşası sürecine yön veren ve örnek teşkil eden bir konuma gelir. Öteki, bu özellikleriyle “ben/biz” kimliğini değiştiren/dönüştüren yapıcı bir unsurdur. Öteki bu tutumuyla hem kendini konumlandırır hem de berikini inşa eder. Öyküde Ermeni gencin bilinçlenme süreci Türklere örnek teşkil eder ve Türklerin millî kimlik inşası sürecine yön verir.

“Hürriyet Bayrakları” öyküsü de “Ashab-ı Kehfimiz”de olduğu gibi düşünsel iktidarın azınlıkların elinde olduğu, “Osmanlılık ideolojisinin bir aldatmaca olduğu gerçeğine dair düşüncelerin merkeze alındığı” (Hasdedeoğlu 2018: 249), bu fikrin sadece Türkler tarafından benimsendiği, azınlıkların imparatorluğu kurtarmak gibi bir amaçlarının olmadığı fikri üzerine

kuruludur. On Temmuz bayramı üzerine iki Türk gencinin konuşmaları merkezinde gelişen öyküde, Osmanlılık fikrini benimseyen Türk gencinin, bir Bulgar köylüsünün On Temmuz bayramını kutlamak için bayrak astığını düşünmesi ve sonrasında köylünün yanına gittiklerinde bunların bayrak değil de havalandırılmak için asılmış kırmızıbiberler olduğunu anlaması ve Bulgar köylünün kendilerine kötü davranması üzerine hayal kırıklığı yaşamaları anlatılır.

Osmanlı'da Türk milliyetçiliğinin ilmî temelleri 19. yüzyılın sonlarına doğru dil, tarih, kültür çalışmalarıyla başlamış, II. Meşrutiyet döneminde ise aydınların girişiyle Türk Yurdu, Türk Ocağı gibi derneklerle daha sistematik bir fikir hareketi haline gelmiştir. Ömer Seyfettin, "Ashab-ı Kehfimiz" ve "Hürriyet Bayrakları" öykülerinin arka planında Türk milliyetçiliği alanındaki çalışmaların ve fikirlerin halka ulaştırılmasındaki yetersizliği ifade eder. Bu konudaki en büyük sorumluluk devlete ve aydınlara aittir. Devlet ve aydınlar halka ulaşmadıkça, devlet karşıtı güçler bu boşluktan faydalanıp düşünsel iktidarın Türklerin eline geçmesine engel olacak ve Türklerde millî şuur yerleşemeyecektir.

Sonuç

Ömer Seyfettin'in öykülerinde devlet ve iktidar algısı farklı açılardan kendini gösterir. Öykülerde devletin imkânlarıyla ele geçirilen iktidarın, kişilerin kendi çıkarları doğrultusunda suistimal edilmesi ve bürokrasinin yozlaşması önemli bir sorun olarak görülürken; liyakatsiz, vizyonsuz kişilerin oluşturduğu devlet kadrolarının bu bozulmayı önleyecek güce sahip olmaması, bu bozulmanın sistemin bir parçası haline gelip sıradanlaştırılması eleştirilir. Bu durum devlet-halk ilişkisinin zayıflamasına sebep olmaktadır. Tüm bu eleştirilere rağmen kurum olarak devlete büyük bir saygı ve bağlılık dikkat çeker.

Toplumdaki iktidar algısı ve insanların bu iktidarı elde etmek için başkalaşım kimliksizleşmesi hem toplumu ahlaki ve kültürel açıdan yozlaştırmakta hem de birey ve toplum arasındaki etkileşim döngüsünü açığa çıkarmaktadır. Toplumdaki iktidar bağlamındaki genel kabuller bireyleri bazı davranışlara teşvik ederken; toplumdaki yaygın anlayışın ortaya çıkışı bireyler aracılığıyla gerçekleşir. Nitelikten ziyade niceliği ve şekli esas alan iktidar anlayışı değişmedikçe söz konusu döngü devam edecek ve toplumun kimliksizleşme sürecinin önüne geçilemeyecektir.

Ömer Seyfettin, II. Meşrutiyetin ilanını azınlıkların bağımsızlık çalışmalarını hızlandıran, buna ortam sağlayan bir gelişme olarak değerlendirir. "Osmanlı" kimliğinin, uyutucu/uyuşturucu etkisiyle devleti ve toplumu ayakta tutan bazı önemli iktidar alanları kozmopolit zihniyetin eline geçmiş, bu da devletin sonunu hazırlayan gelişmeleri hızlandırmıştır. Ömer Seyfettin, millî ekonomiyi devleti ayakta tutacak en önemli unsurlardan biri olarak görür. Ekonomisi güçlü olmayan milletin, toplumu ayakta tutan diğer alanlarda söz sahibi olması mümkün değildir. Türkler, millî ekonomi temelinde gelişen bir millî kimlik fikriyle varlığını sürdürebilecektir. Yozlaşmanın, millî değerlerden uzaklaşmanın ve kozmopolit zihniyetin merkezi olarak İstanbul görülürken; Anadolu Türklük, kendilik değerleri, saflık ve masumiyetle özdeşleşir. Yaşanan savaşların ve Anadolu'nun işgal tehlikesiyle karşı karşıya kalmasının bu yönelişteki etkisi büyüktür.

Ömer Seyfettin, öyküleri aracılığıyla millî şura, kendilik değerleri bilincine sahip, çalışkan, iradeli, geniş vizyonlu, ilim ve irfana önem veren, yeni gelişmelere, ilerlemelere açık bireyleri öne çıkarır. Devlet kademesindeki, bürokrasideki bozulmaların giderilmesi ve iktidarın kozmopolit

zihniyetin hâkimiyetinden çıkıp asıl sahibi olması gereken kişilerin eline geçmesi ancak toplumda bu kişilerin sayısının artmasıyla sağlanabilecektir. Bunun için de devlete ve aydınlara büyük görev düşmektedir.

Kaynaklar

- Akçura, Yusuf (2016). “Türk Milliyetçiliğinin İktisâdî Menşeyelerine Dair”. *Siyaset ve İktisat*. Haz. Erol Kılınç. İstanbul: Ötüken Yayınları, s. 144-166.
- Alangu, Tahir (1968). *Ömer Seyfeddin Ülkücü Bir Yazarın Romanı*. İstanbul: May Yayınları.
- Botton, Alain de (2010). *Statü Endişesi*. Çev. Ahu Sıla Bayer. İstanbul: Sel Yayıncılık.
- Demirağ, Yelda (2002). “Osmanlı İmparatorluğu’nda Yaşayan Azınlıkların Sosyal ve Ekonomik Durumları”. *Ankara Üniversitesi Osmanlı Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi Dergisi*. S. 3: 15-33.
- Durmuş, Mitat (2014). *Ömer Seyfettin’in Anlatılarında Kendilik Bilinci ve Öteki*. Ankara: Karadeniz Dergi Yayınları.
- Enginün, İnci (1985). “Ömer Seyfeddin’in Hikâyeleri”. *Doğumunun Yüzüncü Yılında Ömer Seyfettin*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi, s. 37-49.
- Foucault, Michel (2011). *Özne ve İktidar*. Çev. Işık Ergüden ve Osman Akınhay. İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Gasset, Ortega (2011). *İnsan ve Herkes*. Çev. Neyire Gül Işık. İstanbul: Metis Yayınları.
- Göçek, Fatma Müge (2009). “Osmanlı Devleti’nde Türk Milliyetçiliğinin Oluşumu: Sosyolojik Bir Yaklaşım”. *Modern Türkiye’de Siyasi Düşünce: Milliyetçilik*. Cilt: 4, İstanbul: İletişim Yayınları, s. 63-76.
- Gruen, Arno (2016). *İçimizdeki Yabancı*. Çev. İlknur İgan. İstanbul: Çitlembik Yayınları.
- Guntrip, Harry (2013). *Şizoid Görüngü Nesne İlişkileri ve Kendilik*. Çev. İpek Babacan. İstanbul: Metis Yayınları.
- Habermas, Jürgen (2010). “Öteki” Olmak, “Öteki”yle Yaşamak. Çev. İlknur Aka. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Hasdedeoğlu, M. Onur (2018). “Ömer Seyfettin’in Hikâyelerinde Balkan Coğrafyası ve Gündelik Yaşam”. *Osmanlı Dönemi Balkanlar’da Gündelik Hayat*. Edt. Zafer Gölen ve Abidin Temizer. Ankara: Gece Kitaplığı, s. 227-276.
- Koç, Murat (2008). “Ömer Seyfettin’in Eserlerinde II. Meşrutiyet ve İttihat ve Terakki”. *Bilig*. Sayı: 47, s. 121-146.
- Köroğlu, Erol (2010). *Türk Edebiyatı ve Birinci Dünya Savaşı (1914- 1918)*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Millas, Herkül (2005). *Türk ve Yunan Romanlarında Öteki ve Kimlik*. İstanbul: İletişim Yayınları.

- Ömer Seyfettin (2014). *Hikâyeler 2*. Haz. Hülya Argunşah. İstanbul: Dergâh Yayınları.
- Ömer Seyfettin (2014). *Hikâyeler 3*. Haz. Hülya Argunşah. İstanbul: Dergâh Yayınları.
- Ömer Seyfettin (2014). *Hikâyeler 4*. Haz. Hülya Argunşah. İstanbul: Dergâh Yayınları.
- Önertoy, Olcay (1985). “Ömer Seyfettin’de Milliyetçilik Düşüncesi”. *Doğumunun Yüzüncü Yılında Ömer Seyfettin*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi, s. 73-85.
- Polat, Nâzım Hikmet (2007). “Ömer Seyfeddin”. *TDV İslam Ansiklopedisi*. Cilt: 34, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, s. 80-82.